

Социални норми в ромските общности, които възпрепятстват достъпа на момичетата до образование и особено до средно образование

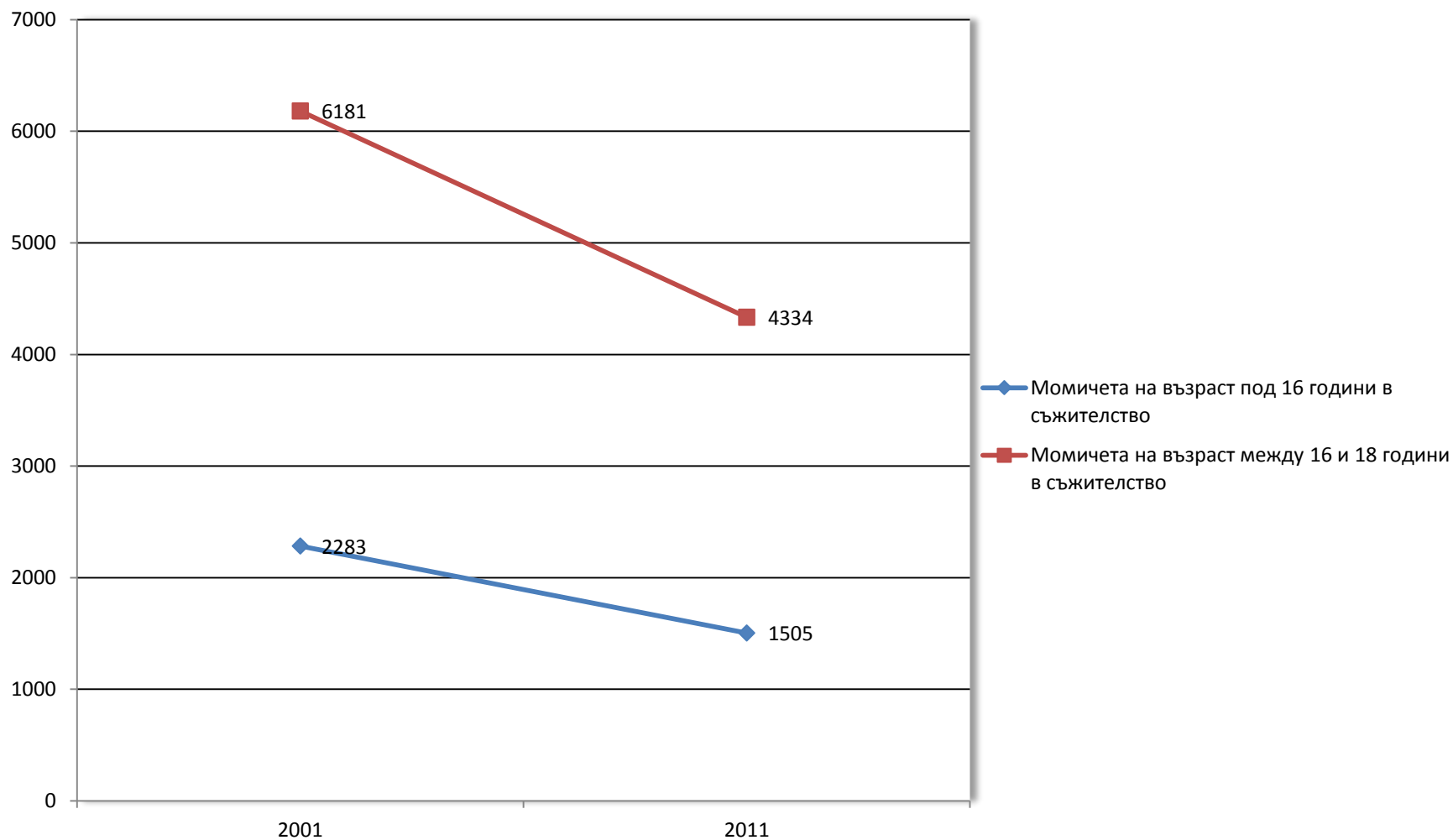
Характеристики на изследването

Цел:	Изследване на модели на поведение, наложени от соционормативната система на ромските общности, които имат отношение към образованието и отпадането от училище на момичетата.
Реализация:	София Захова, етнолог по поръчка на УНИЦЕФ.
Период:	август 2014 – януари 2015
Методи:	документален анализ; теренно изследване.
Места:	гр. София; гр. Монтана, гр. Берковица, с. Долни Цибър; гр. Сливен, гр. Нова Загора, с. Градец; гр. Шумен, гр. Нови Пазар и с. Златар.
Фокус групи:	25 мини-фокус групи със 110 младежи между 15-20 години.
Интервюта и беседи:	169 в ромските общности; 47 експерти.
Резултати:	Доклад с препоръки за подкрепящи дейности и превантивни мерки, които да допринесат за намаляване на отпадането от училище и повишаване на образователния статус на ромските момичета.

1. Общи тенденции: преглед

- ❑ Повишава се образователното ниво на ромските момичета, вкл. на сключилите детски брак;
- ❑ Броят на детските бракове и ранни раждания намалява като абсолютна стойност;
- ❑ Детският брак не е единствена причина за отпадане от училище на ромските момичетата;
- ❑ Няма общ 'ромски' модел по отношение на брачна възраст и ниво на образование;
- ❑ Повечето ромски момичета сключват брак след навършване на пълнолетие.

1.1. Детски бракове

Брой на момичетата в съжителство
Източник: НСИ

1.1. Детски бракове

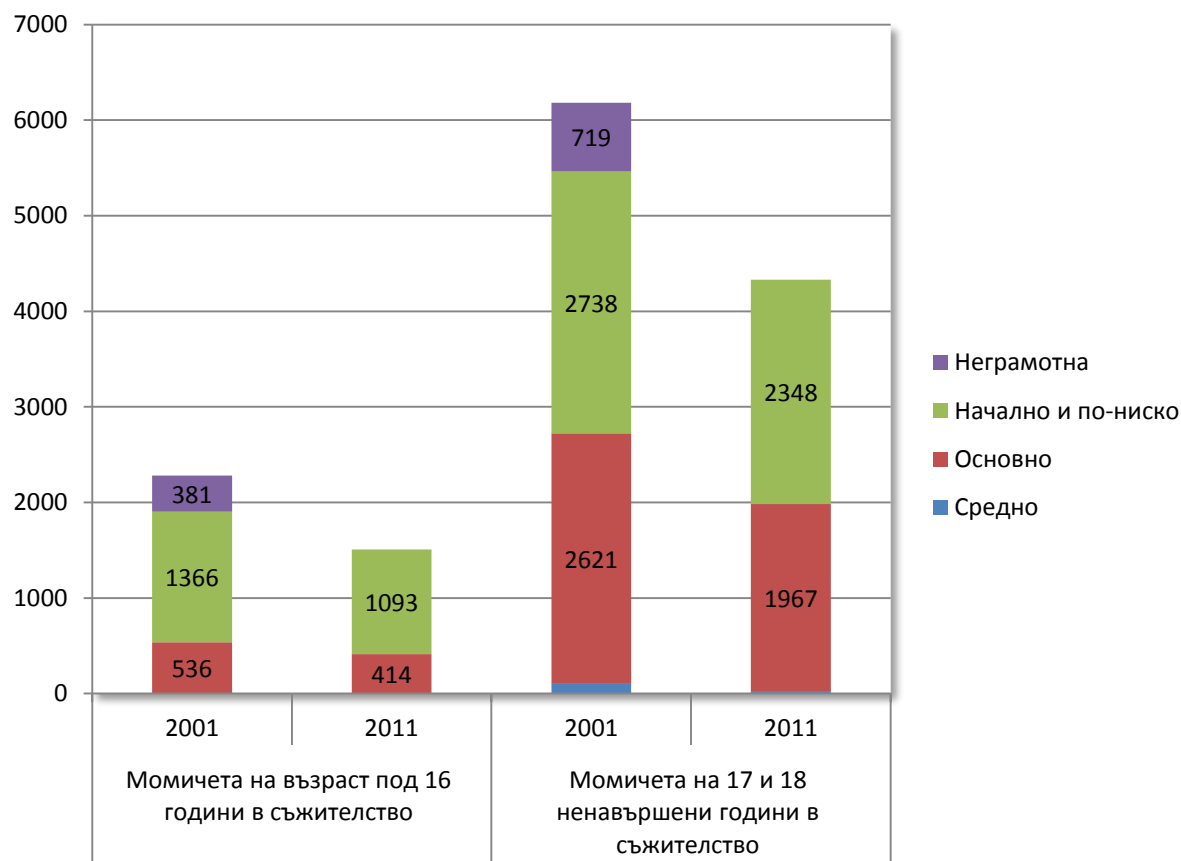
Повечето от половината момичета сключили детски брак живеят в 7 области.

ОБЛАСТИ	ПОД 16 ГОДИНИ		МЕЖДУ 16 И 18 ГОДИНИ	
	2001 г.	2011 г.	2001 г.	2011 г.
БУРГАС	159	129	389	316
ВАРНА	116	82	335	241
ПАЗАРДЖИК	142	100	422	325
ПЛОВДИВ	173	112	544	405
СЛИВЕН	242	148	448	350
СТАРА ЗАГОРА	191	151	415	304
ХАСКОВО	117	92	251	237

Източник: НСИ

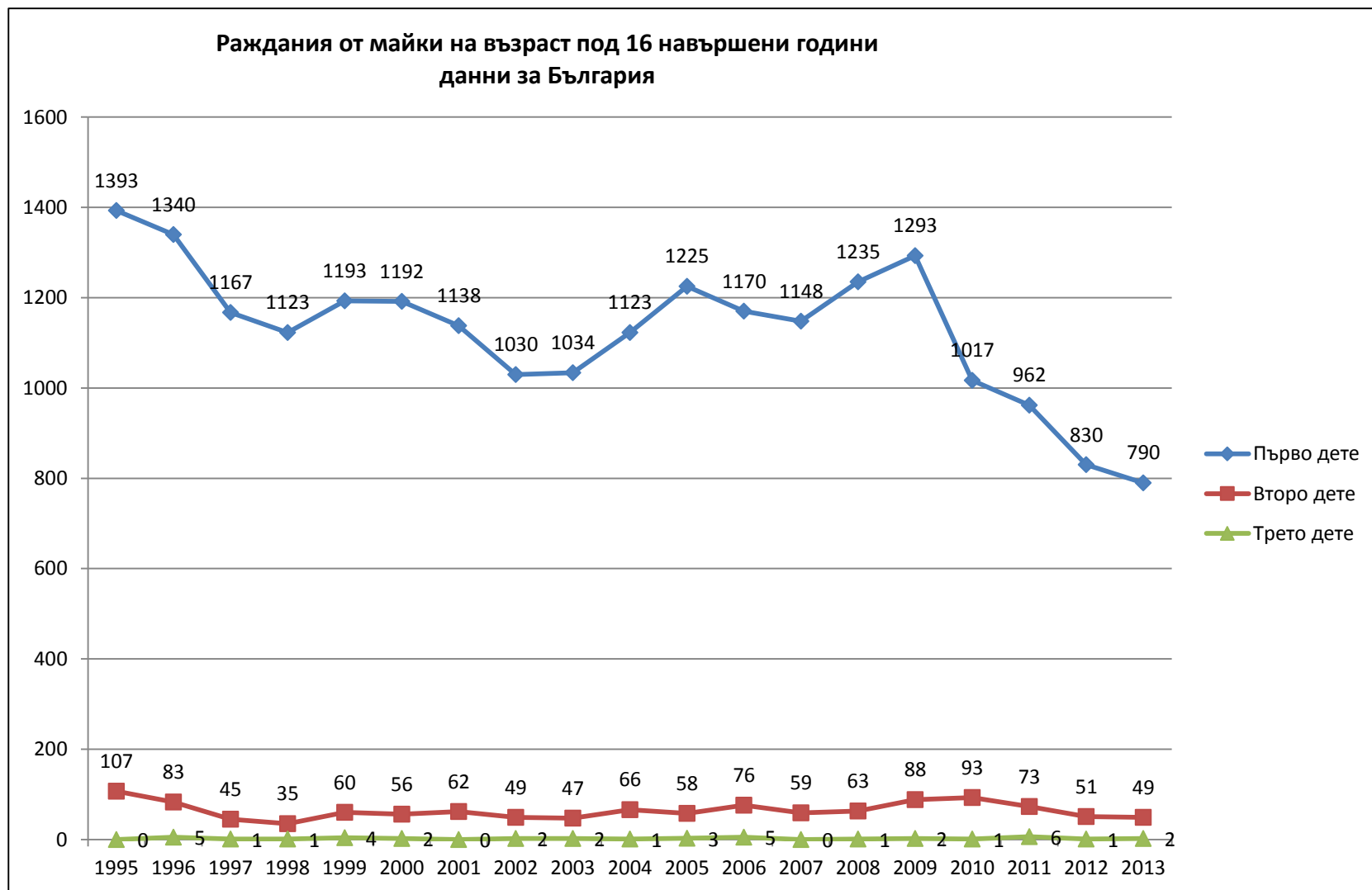
1.1. Детски бракове и образование

Ниво на завършено образование при сключилите детски брак

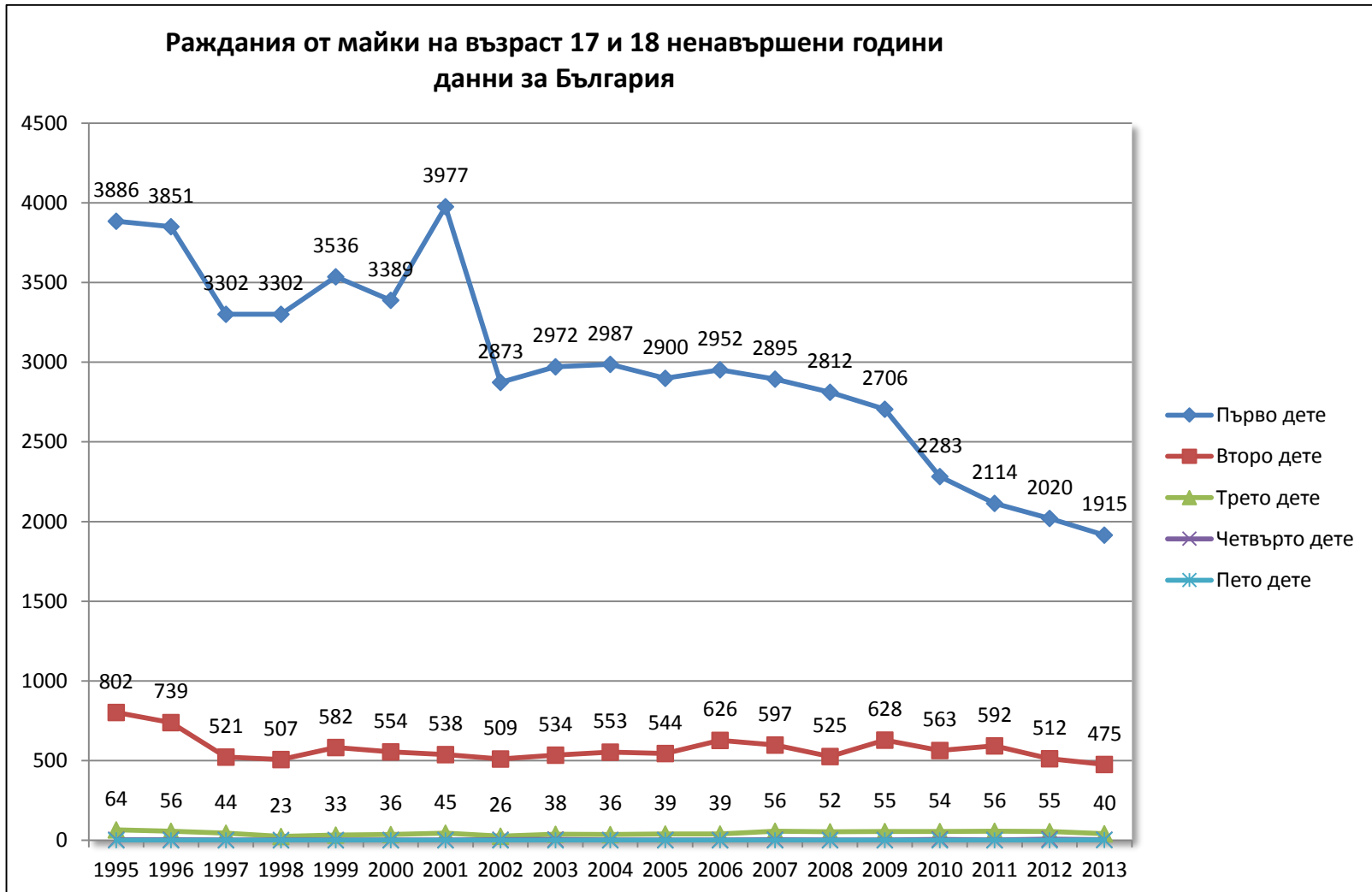

Източник: НСИ

1.2. Ранни раждания

1.2. Ранни раждания

1.3. Причини за отпадане

В ромските общности се наблюдават следните взаимосвързани причини:

- Детски брак – сключване или очакване за сключване;
- Липса на средства - бедност и безработица;
- Липсата на модели на по-образовани момичета в ромската група;
- Липса на средно училище в населеното място;
- Ниското ниво на образование на родителите;
- Слаба заинтересованост на родители и деца към образователния процес;
- Трудова миграция на родители или цялото семейство;
- Масова безработица и дискриминация при кандидатстване за работа.

1.3. Причини за отпадане

Проблеми на образователната система и обществото, с които е свързано отпадането:

- Липса на средни училища в населеното място;
- Ниско ниво на образование в „циганските“ училища;
- Дискриминация и (само)подценяване на ромските деца;
- Липса на интеркултурни класни и извънкласни дейности;
- Липса на работещи механизми за гарантиране на правото на образование;
- Цялостната девалвация на образованието в страната.

1.4. Брачна възраст и степен на образование

Няма общ 'ромски' модел по отношение на брачна възраст и ниво на образование на момичетата. Наблюдават се три модела:

1. Брак във възрастта **между 12 и 15 години**, завършване на основно образование е възможно, но не при всички момичета.
2. Брак **след 16 години** е приемлив, завършването на основно образование е норма, възможно е и записване на средно образование.
3. **Брак след пълнолетие**, завършване на средно образование, брачните тенденции са сходни с тези на макрообществото.

1.5. Социокултурни фактори, свързани с брачната възраст

От първостепенно значение е груповата принадлежност и практиките в ромската група (какъв е масовият модел в нея).

Други фактори:

- ❖ Типът населено място (голям град, малък град, село);
- ❖ Живот и обучение в сегрегиран квартал;
- ❖ Образование на родителите и широкия семеен кръг;
- ❖ Финансово състояние на семейството;
- ❖ Живот на семейството сред макрообществото;
- ❖ Наличието на активна общностна организация.

2. Социални норми, свързани с детските бракове

Изискването за запазване на виргиналният статус (честта, девствеността, моминството) на булката е основната норма, с която е свързан детският брак при ромите.

- ❖ За ромите нормата е с основно значение за идентичността им, тя ги разграничава от останалите общности;
- ❖ В почти всички групи нормата за девственост се спазва и при покачване на възрастта за женитба;
- ❖ Нормата надделява над други норми в общността или макрообществото (задължителното образование, лишаване от социални помощи);
- ❖ Грешно е схващането, че детският брак е ромска традиция и норма в ромската култура.

3. Възгледи за ранната бременност и раждане

- Женитбата на момиче до 15 години се схваща като брак с дете, което след брака разчита на своята свекърва;
- На много места раждането след 16 г. не се счита за ранно;
- Не съществуват страхове, че ранната бременност би довела до рискове за раждащото момиче или нейното дете;
- Знанието за вредите от ранното раждане не се отразява върху практикуването на детски бракове;
- Темата е повдигана в някои общности от здравните медиатори и общностни организации;
- Момичета нямат информация и изпитват притеснения да обсъждат подобни теми.

4. Консервативни фактори

- Принадлежност към група, за която ранният брак е масова практика;
- Живот в сегрегиран ромски квартал в по-големите градове на страната;
- Затвореност на общността спрямо макрообществото;
- Жените „носител на традицията“ (майки, баби), които отглеждат и възпитават децата;
- Всеки член на общността е консервативен носител на нормите, които поддържат идентичността ѝ;
- Липса на референтни модели на образовани момичета в семейството или в общността;
- Липса на средства и крайна бедност.

5. Фактори и актьори за промяна

Промяната минава през покачване на нивото на образование на момичетата.

- ❖ Появата на *първопроходци* (Й. Нунев) и ролеви модели на по-образовани момичета;
- ❖ Наличието на дейности и местни лидери (общественици, пастори, активисти), които стимулират развитие на по-високо ниво на образование;
- ❖ Наличието на общностни центрове с образователни дейности;
- ❖ Десегрегационни процеси;
- ❖ Отваряне на училищата към ромската общност;
- ❖ Социална мобилност на семейството и живот сред макрообществото (в България или чужбина).

6. Слаби страни на политики и практики

- Голяма част от мерките, особено тези по превенция на отпадането от училище / риска от детски брак, не се прилагат;
- Липсва работещ механизъм при прилагането на разписаните мерки с участие на всички институции;
- Поставя се акцент върху санкциите, а не върху превенцията;
- Липсва ангажираност на местната власт за решаване на проблема с отпадането поради ранен брак;
- Липсват практики за продължаване на образованието след основно на момичета от селски или бедни региони;
- Социалните работници често биват възприемани като санкциониращи и бюрократични, а не като предоставящи услуги в полза на общността;
- Липсват достатъчно роми в сферите на социалните услуги и образованието.

7. Добри практики

Превъзможването на практиката на детските бракове настъпва не като резултат от възможните или вече наложени санкции, а като резултат от други практики като:

- **Масовизирането на по-високо ниво на образование** сред ромските момичета и превръщането на завършването на образование във важна част от жизнения цикъл;
- **Десегрегационните дейности** - включените в тях момичета по време на началното си образование продължават и средното;
- **Извънкласните занимания за децата**, свързани с ромската култура и идентичност, интерактивните и спортни дейности;
- **Изграждането на ролеви модели** чрез работа на успели ромски момичета в общността;
- **По-активното отношение на училищата**, постоянна работа със самите семейства и включване на общността в училищния живот;
- **Изграждане на икономически възможности за реализация на жени от общността** с по-високо ниво на образование.

7. Добри практики

Една добра практика - дейността на Женско ромско сдружение „Хаячи“, гр. Нови Пазар:

- Общностен център в добро сътрудничество с местната власт и всички институции;
- Успешна робата с възрастното поколение жени по теми като ранните бракове и раждания;
- Ежедневна работа с училището, сътрудничество с всяко дете и семейство, които имат нужда;
- Дейностите се ръководят и реализират предимно от жени от общността;
- Организиране на извънкласни дейности, свързани с традиция и култура на общността;
- Индивидуализиран подход: работи се според спецификата на случая на всяко момиче, сключило ранен брак или застрашено от сключване на ранен брак.

8. Препоръки

Към власти и институции на национално ниво

- Да се извърши предвидената в Националната стратегия за детето 2008-2018 'карта на проблема' (за ранните бракове), която да включва дълбочинни изследвания и плътно описание на местната ситуация и адекватни мерки за превантивна работа на местно ниво;
- Да се осъществят мерките за превенция на ранните бракове от част „Здравеопазване“ на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите 2012-2020 и на Плана за действие за периода 2011-2015 г. към Здравната стратегия за лица в неравностойно положение, принадлежащи към етническите малцинства;
- В стратегически документи да се поставя акцент върху превантивните мерки и работа с общността (а не върху засилване на санкциите и наказанията);
- В стратегически документи за образователна интеграция да се поставя акцент върху образованието на момичетата, особено в районите с ранни бракове;
- Да се направи експертна оценка на ефекта върху децата майки от предвидените санкции и промени в Закона за социалните помощи за деца;
- Да бъдат разработени мерки за реинтеграция в образователната система на отпаднали поради брак момичета.

8. Препоръки

Към власти и институции на местно ниво

- Да се реализират отговорностите на общините по отношение на гарантиране на достъпа до образование;
- Акцент в работата на социални работници и служители в институции на местно ниво да бъде превантивната работа по отношение на детските бракове;
- Плановете за образование да са пряко свързани с образованието на момичетата и превенция на отпадането от училище поради ранни бракове;
- Да се прилага индивидуализиран подход – според конкретната ситуация в общността и дори в семейството;
- Да се стимулира участието на роми в социалните услуги на местно ниво;
- Да се работи в сътрудничество с общностни организации с опит в образователни дейности.

8. Препоръки

По отношение на образованието

- Да се проведе обществена медийна кампания за представяне на образовани ромски момичета;
- Да се стимулира повишаване на образователния статут на ромските момичета чрез въвеждане на стипендиантски програми за тях;
- Да се разработят стипендиантски програми за обучението на роми във висши учебни заведения по специалности Педагогика и Социални дейности;
- Да се разработят дейности и инициативи за работа с родители на деца в прогимназиалния курс, които да свържат възрастното поколение от махалата и училищната институция;
- Да се разработят програми за извънкласни дейности в прогимназиалния курс под формата на младежки клубове;
- В настоятелствата на училищата с предимно ромски ученици да бъдат включени роми от общността и по-специално ромски жени;
- Да се въведе обучение по сексуално и репродуктивно здраве като част от общообразователната програма.

8. Препоръки

По отношение на общностите

- Да се разработят мерки за създаване на референтни модели на образовани момичета в общността;
- Да се засили дейността на общностни организации в развиването на младежки дейности в места с висок брой детски бракове;
- Да се стимулира създаването на формални или неформални организации на ромски жени;
- Да се осъществяват дейности, свързващи местната общност и училищата чрез форми от типа „родителски клуб“;
- Да се работи с всички поколения жени за стимулиране на мотивацията за по-добро образование на момичетата и по-късен брак;
- Да се проведат пригодени към общността кампании, които разясняват, че образованието до 16 години е задължително;
- Да се проведат пригодени към общността кампании, които разясняват защо детските бракове не са разрешени;
- Да се мултиплицира опита на Женско ромско сдружение „Хаячи“.

За повече информация:

Мария Янкова

Експерт Образование

02/9696217; 0888 771561

myankova@unicef.org

© Детски фонд на ООН (УНИЦЕФ), 2016г.

Cover photos © UNICEF Bulgaria/Pirozzi/2013